

Prof. dr hab. Kazimierz Szmyd
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
im. Stanisława Pigonia w Krośnie

Recenzja osiągnięć naukowych dr Marzeny Pękowskiej w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika

1. Sylwetka naukowa, akademicka i zawodowa

Już wstępny ogląd przedłożonego dorobku akademickiego, naukowego i dydaktycznego dr Marzeny Pękowskiej wskazuje na konsekwentne dążenie do urzeczywistniania wyznaczonych celów badawczych i własnego rozwoju zawodowego. Świadczy o tym przebyta droga po ukończeniu studiów mgr w zakresie pedagogiki w UJK w Kielcach i podejmowane później zadania akademickie i dydaktyczne wraz z obowiązkami naukowo-administracyjnymi w macierzystej Uczelni, Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach oraz w innych instytucjach naukowych, wydawniczych, projektach badawczych, przedsięwzięciach społeczno-oświatowych, w upowszechnianiu edukacji pedagogicznej i kultury umysłowej w skali lokalnej i ogólnopolskiej.

Zagadnienia te Autorka szczegółowo i wiarygodnie dokumentuje w załączonych „osiągnięciach” naukowych, w pozostałych faktach aktywności zawodowej i licznych publikacjach. Te i inne jeszcze formy działalności akademickiej i dydaktycznej, redakcyjnej, konferencyjnej i społeczno-kulturowej, czy organizacyjno-naukowej pełnionych w ramach funkcji akademickich z wyboru, także społecznie w *Wszechnicy Świętokrzyskiej*, (jako dziekan), świadczą o tym, dorobek ten stanowi przekonującą, wiarygodnie udokumentowaną całość merytoryczną, tematyczną i logiczną.

Postawa naukowo-akademicka Kandydatki wykazuje konsekwentnie urzeczywistniany rozwój, kształtujący i ugruntowujący tożsamość naukową, kierunki zainteresowań badawczych, doskonaląc kompetencje metodologiczne w dziedzinie historii wychowania, szczególnie w zakresie pedagogiki specjalnej i szkolnictwa specjalnego na ziemiach polskich końca XIX i początku XX wieku, okresu międzywojennego (II RP) i czasów późniejszych. Cały ten dorobek można uznać, jako spójny pod względem problemowo-tematycznym, który mieści się w kręgu historyczno-pedagogicznych badań myśli i praktyki wsparcia niepełnosprawnych, szczególnie „głucho-niemych”,

„niewidomych”, dotkniętych zaburzeniami rozwoju umysłowego i innymi ograniczeniami psychofizycznymi.

Widocznym dążeniem (w mierze preferencją) Autorki stało się łączne traktowanie problematyki teorii i rozwiązań praktycznych w edukacji i wychowania w dziedzinach surdopedagogiki, tyflopedagogiki i innych zaburzeń rozwoju. Do kategorii podstawowego „osiągnięcia naukowego” Autorka zalicza samodzielną monografię *Wielokulturowość w praktyce surdopedagogicznej w Polsce w latach 1918-1939* oraz cykl artykułów, pod nazwą *Szkolnictwo specjalne w Polsce do 1939 roku. Teoria i praktyka*.

Przedłożone osiągnięcia naukowe uzupełniają inne jeszcze pozycje o wysokiej wartości naukowej, poświęcone pokrewnej, znacznie poszerzającą perspektywę efektów naukowo-badawczych i akademickich Autorki. Mieszczą się one w obszarze historii wychowania (monografie, rozdziały w pracach zbiorowych, redakcje i współredakcje, artykuły pokonferencyjne, projekty badawcze oraz inne badania i publikacje). Stanowią one znaczące, a nawet decydujące dopełnienie całości dorobku naukowego, doświadczeń badawczych, prac źródłowych, wiedzy o archiwach i źródłach.

Można, więc uznać, że złożony zespół materiałów dotyczących „osiągnięć naukowych” i innych opublikowanych pozycji, form aktywności organizacyjno-badawczych, społecznych, ocen służbowych dotyczących pełnionych funkcji oraz przebytej drogi rozwoju naukowego, akademickiego i działalności dydaktycznej, udziału w życiu społeczno-umysłowym stanowi wyczerpującą podstawę dla możliwie obiektywnej oceny statusu naukowo-zawodowego Kandydatki.

Zarysowana sylwetka osobowa i tożsamość naukowa Pretendentki, wskazują na niezbędne dyspozycje i kompetencje intelektualne, organizacyjne, naukowo-badawcze, redakcyjne, dydaktyczne. Wskazuje również na zdolności do pełnienia funkcji akademickich, a także umiejętności działania społecznego. W świetle dokumentów i rozpoznanych publikacji Badaczka wykazuje się inwencją umożliwiającą rozwiązywanie problemów badawczych i edukacyjnych, także znaczną perspektywą rozwojową.

2. Twórczość naukowa, działalność akademicka i społeczna

Problematyka i zakresu badań, rodzaj stosowanej metodologii naukowych, źródłowość, charakteru kwerend archiwalnych i wynikające stąd efekty naukowe postrzegam, jako znaczące i w dużej mierze progresywne. Główną osią tematyczną i badawczo-pedagogiczną przedłożonego „osiągnięcia naukowego” i znacznej części aktywności naukowej, (konferencji, projektów naukowo-badawczych i wynikających stąd publikacji)

stanowi obszar pedagogiki specjalnej. Problematykę tą podejmowała Habilitantka z dużą konsekwencją, z uwzględnieniem uwarunkowań historyczno-społecznych, kulturowych i naukowych czasu kształtowania się pedagogiki specjalnej jej teorii i realnego rozwoju szkolnictwa specjalnego, leczniczego-wychowawczego i rehabilitacyjnego.

Zwłaszcza cenne są badania dotyczące przesłanek rozwoju teoretycznych i instytucjonalnych form opieki nad osobami niepełnosprawnymi. Także w dziedzinie przygotowania wykwalifikowanych kadr dla praktycznej realizacji zadań rehabilitacyjnych i terapeutycznych. Dotyczy to znacznego wzrostu zainteresowań tą problematyką w okresie II RP. Był to okres, który za sprawą M. Grzegorzewskiej i wielu innych postaci, na które wskazuje Autorka w swoim Przedłożeniu *habilitacyjnym* przyczyniły się rozpoznania zastosowań pedagogiki specjalnej, jako dziedziny leczniczej i rehabilitacyjnej. Ukazuje także niektóre elementy wielokulturowości tego zjawiska, w szczególności współpracy ze środowiskami żydowskimi i innych nacji we Lwowie, Wilnie, Warszawie, Krakowie i innych miejscach.

Osiągnięciem naukowo-poznawczym, historyczno-naukowym było udokumentowanie współpracy polskich szkół dla głuchoniemych z rozwijającymi się żydowskimi placówkami tego typu we Lwowie i poza nim. Czyni to Autorka z dużym wyczuciem ówczesnego klimatu stosunków wieloetnicznych panujących w tej aglomeracji i czasu, nasyconego przejawami napięć i konfliktów na tle religijnym i edukacyjnym. Autorka z właściwą sobie starannością i rzetelnością ukazuje początki i rozwój form współpracy i wzajemnej pomocy w konkretnych ośrodkach kształcenia i rehabilitacji. Świadczyły o tym wymiany nauczycieli i wychowawców, programów, wiedzy i doświadczeń, dyskusje nad metodami pracy i współpracy, organizowaniu konferencji, publikacji w czasopismach w toku bezpośredniej wymiany koleżeńskiej.

Autorka przywołuje wiele nazwisk Polaków i Żydów, osób o proweniencji niemieckiej i innych narodowości. W ten sposób niektóre placówki i osoby w nich zatrudnione znalazły się w „obiegu” i wymianie nowych koncepcji pracy w placówkach rehabilitacyjnych i resocjalizacyjnych, pomocowych, czy dobroczynnych. Przyczyniało się do podniesienia poziomu pracy i kultury myślenia o osobach z niepełnosprawnością. Dostrzega Ona również stopniowe przezwyciężanie barier w wymianie nauczycieli, opiekunów i specjalistów pracy z dziećmi głuchoniemymi i wadami wzroku, min. we Lwowie, Krakowie, Warszawie i innych miejscach. Najczęściej podejmowane były przez same środowisko zainteresowane tą ideą pedagogiki rewalidacyjnej. Świadczą o tym dane Autorki, że pomoc rehabilitacyjną w żydowskich i polskich placówkach uzyskiwało ok. 30% dzieci innych

wyznań i środowisk mniejszościowych. Był to także znak czasu, tworzący coraz korzystniejszy klimat dla niepełnosprawności w niektórych ośrodkach II RP. Niewątpliwie ważnym dokonaniem Autorki było rzetelne przedstawienie wielorakich kontekstów tego problemu społeczno-etycznego i edukacyjnego, który nabierał w II RP wymiaru społecznego.

Analizę tzw. „osiągnięć naukowych” przekonująco dopełnia *Cykl artykułów naukowych* ukształtowany przez samą Autorkę *Przedłożenia*. Warto zwrócić uwagę na to, że niemal wszystkie pozostałe artykuły mają charakter naukowy, o wysokim poziomie merytorycznym i źródłowym. Wymienia je Autorka w swojej dokumentacji i ukazuje w postaci fizycznej. Są to min: tytuły prac zwartych, rozdziałów w monografiach, artykuły w czasopismach pedagogicznych i innych wydawnictwach. Wskazany wyżej zespół „*artykułów naukowych*” jest różnorodny, jednocześnie spójny, dopełniający obraz całego dorobku Autorki. Zdefiniowany, jako *Szkolnictwo specjalne w Polsce do roku 1939. Teoria i Praktyka*. Ukazuje historie i realia wielu placówek, zakładów leczniczo-wychowawczych, rewalidacyjnych i resocjalizacyjnych, ciekawe, jako dokument czasu II RP. Inne dotyczą miejsc samorzutnej działalności twórców teorii w *Seminarium Pedagogiki Specjalnej*, następnie, PIPS Marii Grzegorzewskiej inicjując naukowo-praktyczny ruch na rzecz pedagogiki niepełnosprawności.

Jest to ważny i realny wkład dr M. Pękowskiej do rozwoju tej części historii wychowania, opartej na rzetelnej pracy źródłowej, uzasadniony i rzeczowo opracowany mimo, jak to podkreśla Autorka, licznych trudności, na jakie napotykała podczas kwerendy. Nie do przecenienia jest wartość pracy naukowej dr M., Pękowskiej, którą realizowała wraz z rosnącymi kompetencjami badawczymi, z pasją do odkrywania faktografii i powściągliwą naukową, ilustrującą uwarunkowania autonomicznej Galicji. Dostrzegała także narastającą otwartość na wymianę myśli i idei, na wzajemne wsparcie teoretyczne i praktyczne w dziedzinie umiejętności rewalidacyjnych. Był to znamieny fenomen tego miejsca i tamtego czasu.

Dlatego w tym kontekście można mówić o wymiarze moralno-społecznym tego zjawiska, o kręgu pionierów badań historyczno-pedagogicznych na rzecz niepełnosprawności, w którym znalazła się Autorka. Z jej badań wynika, że powstawał w Polsce międzywojennej klimat świadomego rozumienia tych potrzeb, także znaczenia tej działalności wśród nauczycieli-wychowawców poszukujących realizacji swojej drogi zawodowej w tym obszarze wielokulturowego społeczeństwa. Świadczą o tym liczne nazwiska osób związanych z działalnością i współpracą na rzecz rozwoju tej dziedziny, także znamienne wspomnienia i pamiątki. Niektóre postacie i miejsca działalności, które Autorka chwalebnie przytacza i

opisuje (dziesiątki przywołanych nazwisk, ponad 40 biogramów nauczycieli i wychowawców (Red. wspólnie z A. Meissner i R. Ślęczka, 2018).

Interesującą i cenną poznawczo warstwę recenzowanego przedłożenia naukowego stanowi analiza roli i znaczenia ówczesnych sposobów wzajemnego udostępniania sobie wiedzy o specyfice i głównych potrzebach niepełnosprawnych, umiejętnościach metodycznych, organizacyjnych, psychologicznych i pedagogicznych, także ogólnie pojętej kultury rozumienia rewalidacji w odradzającej się II RP. Był to zresztą czas znamieny i ważny dla charakterystyki rzeczywistości opiekuńczej nad dzieckiem tamtych czasów.

Do głównych form popularyzacji pedagogicznej idei i wiedzy o niepełnosprawności, na które słusznie zwraca uwagę Autorka były wtedy specjalistyczne czasopisma, stanowiąc wartościową tradycję tej dziedziny. Zwłaszcza, że zawierały materiały pomocnicze w pracy z niepełnosprawnymi, także różnego rodzaju problematykę kursów, szkoleń metodycznych, wakacyjnych z udziałem nauczycieli i podopiecznych, dla niektórych wyjazdy zagraniczne, kongresy i konferencje. Warto dodać, że działalności tej towarzyszyła atmosfera współpracy, często ponad podziałami społecznymi i etnicznymi. Ale nade wszystko poczucie misji i wizji pomocniczości. Autorka nie czyni z tego wzmożenia „normy”, czy nadzwyczajnego „etosu”, ale traktuje, jako wydarzenia spajające różne środowiska, także, jako ważne dziedzictwo pracy i kultury opiekuńczej nad niepełnosprawnymi.

Ważną część naukowego dorobku dr M. Pękowskiej stanowią badania źródłowe nad historią i współczesną myślą i praktyką wychowania leczniczego oraz kształcenia specjalnego. Problematyka publikacji zamieszczonych w czasopismach dotyczy rozwoju form i treści przygotowania nauczycieli, wychowawców i opiekunów placówek rewalidacyjnych (projekty M. Montessori, O. Decroli, nauczania łącznego, pedagogiki usprawniania przez pracę, rozwijania integralnej aktywności dla poszerzania samodzielności itd.). Dotyczyły również programów, metod i środków wspierania niepełnosprawnych w samodzielnym podnoszeniu umiejętności zawodowych oraz innych koncepcji i eksperymentów upowszechnianych przez niektóre nurty Nowego *Wychowania* i narastający ruch budowania własnej „autonomii” teoretycznej i metodologicznej pedagogiki specjalnej.

Analiza prac monograficznych i szerokiej gamy artykułów składających się na całościowy obraz dorobku naukowy Habilitantki przekonuje o jego wysokiej, jakości metodologicznej i badawczej, rzetelności materiałowej, także o intelektualnej i pedagogicznej sprawności opisu rozpoznawanej rzeczywistości. Można jednak zauważyć pewien niedostatek ujęć analitycznych i porównawczych odnoszących się do złożoności warunków społeczno-materialnych, wyznaniowych i ograniczeń tkwiących w realnym życiu kilku społeczności

etnicznych. Na tym tle uwyraźniona została pod względem poznawczo-pedagogicznym dziedzina dotycząca dokształcania i doskonalenia nauczycieli-opiekunów i rehabilitantów zakładów leczniczo-wychowawczych. Interesująca jest zwłaszcza warstwa motywacyjna wobec narosłych przez lata zaniedbań znacznej części populacji dotkniętych niepełnosprawnością i niedostosowaniem społecznym.

Warto odnieść się do ukazanych przez Pretendentkę, obok wskazanych monografii składających się na „osiągnięcia naukowe” (*Lwowskie Zakłady dla głuchoniemych i niewidomych dzieci w latach 1830-1914*, (2003); *Wielokulturowość w praktyce surdopedagogicznej w Polsce w latach 1918-1939*, (2020) oraz wymieniony wyżej „cykl artykułów” i kilkadziesiąt innych tekstów. Można uznać, że są to prace o zróżnicowanej tematyce, ale stanowiące spójną tożsamość naukowo-badawczą i problemową całego przedłożenia. Są one zgodnie z wykazem wszystkich aktywności naukowo-badawczych i akademicko-edukacyjnych w różnych formach edytorskich. Autorka legitymuje się liczbą blisko 200-stu tekstami i różnymi formami aktywności naukowej w pracach zbiorowych, czasopismach, publikacjach pokonferencyjnych, w monografiach naukowych, zrealizowanych projektach, instytucji naukowo-badawczych, uczelni, organizacji pedagogicznych, edukacyjnych i materiałach kształcenia nauczycieli w dziedzinie *Systemu Bolońskiego*, *Erasmusa*, *Lokalnej problematyki edukacyjnej i opieki nad niepełnosprawnymi* oraz innymi zagadnieniami akademickimi, lokalnymi i regionalnymi. Nie wszystkie są niewymierne w ujęciu liczbowym, bo np. kwerendy źródłowe nie dają się w taki sposób traktować.

Dodajmy, że w pewnej liczbie monografii i publikacjach innego rodzaju występuje Habilitantka w roli współredaktorki i współautorski. W swojej treści są one zorientowane na różne aspekty pedagogiki specjalnej i szkolnictwa specjalnego, a także na współczesną problematykę koncepcji edukacyjnych w świetle *Procesu Bolońskiego* i innych międzynarodowych dokumentów kształtowania perspektyw edukacyjnych. Wniosła poza tym ważny wkład w przygotowaniu wielu koncepcji opracowań, kwerend źródłowych i analizy zawartości uzyskanych materiałów (współpraca: A. Massalski, E. Kula, A. Meissner, R. Ślęczka). Analiza całości naukowych dokonań Dr M. Pękowskiej wyróżnia się wysoką dbałością o wartość źródłową, merytoryczną, formalną i edytorską, na co zwracali uwagę recenzenci poszczególnych części rozwijanego dorobku.

3. Odniesienia do osiągnięć naukowych i zawodowych - blaski i cienie

Przedstawione wyżej podstawowe segmenty aktywności naukowej, akademickiej i edukacyjnej pozwalają na ich ocenę pod względem jakościowym i ze względu na wkład do uprawianej dyscypliny nauki. Zdecydowana ich większość, także nieprzywołanych w recenzji, ale uwzględnionych w analizie, ma charakter źródłowy, historyczny i pedagogiczny. Osiągnięcia Autorki są rezultatem wszechstronnych, często wnikliwych i wielostronnych badań, w różny sposób weryfikowanych. Pod względem tematycznym obejmowały najczęściej istotne działania poznawcze, ważne z punktu widzenia przyjętych celów i przedmiotu badań. Ich Autorka korzystała najczęściej z uznanych archiwaliów i zasobów źródłowych wielu instytucji akademickich i edukacyjnych, czasopism stowarzyszeń nauczycielskich. Poszukiwała i korzystała także z formy osobowych, np. wspomnienia, pamiętniki itp. Świadczą o tym profesjonalnie sformułowane formy biograficzne w publikowanych pracach.

Niektóre badania miały pionierski charakter, choć nie zawsze zawierają autorskie analizy i odniesienia porównawcze do współistniejących materiałów źródłowych, czy do innych opracowań. Wartością badań źródłowych jest zawarta w nich metodologia dopełnień różnych faktów i procesów, przemian teorii, organizacji i praktyki kształcenia, wychowania i waloryzacji sprawnościowo-zdrowotnej, umysłowej i zmysłowej, czy ruchowo-motorycznej. Wskazują na to zwłaszcza rozdziały w monografiach i własnych pracach źródłowych. Wśród nich min samodzielna praca pt. *Źródła do Dziejów Szkolnictwa i Pedagogiki Specjalnej w Polsce do 1939 roku*, Kielce 2022; czy monografia *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego. Antologia Dokumentów i Materiałów. (Wybór i Opracowanie)*: E. Kula i M. Pękowska), Kielce 2006.

Znaczącym osiągnięciem i dowodem na determinację naukową i aktywność poznawczo-intelektualną był min. udział Kandydatki w realizacji projektów badawczych, uczestnictwo w komitetach naukowych zagranicznych i krajowych konferencji, komitetach wydawniczych, naukowo-społeczna działalność w gremiach Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach, Towarzystwa Historyków Wychowania i innych stowarzyszeniach nauczycielskich i edukacyjnych. Dodajmy kwerendy archiwalne - zagraniczne i krajowe, głównie o tematyce mieszczącej się w kręgu pedagogiki i szkolnictwa specjalnego oraz innych, współczesnych problemach pedagogiki dziecka, pracy opiekuńczej i społecznej, o wielokulturowości i kształcenia nauczycieli, (por. Wykaz Osiągnięć Naukowych – zgodny z art. 219 ust.1. pkt. 2 ustawy). Przywołane tu osiągnięcia organizacyjno – naukowe i intelektualne nie wyczerpują

w pełni rzeczywistych dokonań Autorki, gdyż realizowane były w dłuższej perspektywie czasowej, wielokrotny i w powtarzalny sposób.

W tym kręgu metodologicznym i tematycznym znalazły się także inne badania, prace i inicjatywy naukowe, które łączone były z funkcjami akademickimi w swojej Uczelni i innych środowiskach naukowych i społecznych. Przy znacznej różnorodności zainteresowań i „odstępstw” od głównego nurtu badawczego - oceniany dorobek naukowy mieści się w szerszej pojętej historii myśli i praktyki pedagogiki specjalnej z wyeksponowaniem procesu przemian.

Na tej podstawie można sformułować uprawnione twierdzenie, zgodnie, z którym efekty działalności naukowej dr Marzeny Pękowskiej mają wysoką rangę naukową, akademicką, dydaktyczną i edukacyjną. Autorkę cechuje efektywność działania i dobra organizacja warsztatu naukowego, autonomiczność, obiektywizm, powściągliwość wnioskowania i uogólniania, na rzecz ujęć wyrazistych, często sprowadzających się do obrazowego konkretności dydaktycznego i akademickiego.

Cała twórczość naukowo-badawcza Autorki zachowuje ciągłość i walor konsekwentnego dopełniania, niekiedy skłonność do wzmacniania niektórych treści. Przy tym wykazuje możliwości i konieczne umiejętności współpracy międzypersonalnej i instytucjonalnej. Można również uznać, że postawa Badaczki zawiera zdolność do wzbogacania zakresów i kierunków poznania, łączenia z umiejętnościami zaangażowania społecznego, edukacyjnego i kulturowo-oświatowego. Nie powoduje to sprzeczności, a raczej dopełnia te formy aktywności. Poza tym wykazują na konsekwentną logikę wykorzystania źródeł, traktowanych, jako kategorię podstawową, przywiązanie do faktografii, mniej zaś do formułowania wnioskująco-porównawczego.

Przedłożony do oceny zbiór prac i form aktywności naukowo-akademickiej, jako dorobek habilitacyjny dr M. Pękowskiej, mimo, a może dzięki swej ewolucji tematycznej wykazuje znaczną aktualność „historyczną”, głównie w łączeniu źródłowości ze sposobem opracowania danych uzyskanych tą drogą. Podobieństwo dotyczy także stylu realizowania kwerend archiwalnych i analiz źródłowych. Są wśród nich także opracowania „okazjonalne” przygotowane dla określonych potrzeb wydawniczych. Fakt ten nie obniża walorów jakościowych, raczej potwierdzają przyjęte przez Autorkę standardy rzeczowości i autorskiej odpowiedzialności.

Zapewne wynika to również z przywiązania Autorki do stylu swojej narracji, często nazbyt informacyjno-opisowej, aniżeli analityczno-progresywnej, który pomaga ukazać tendencje rozwoju pedagogiki specjalnej, także w kontekście potrzeb kulturowych czasów

współczesnych. Wskazane cechy pisarstwa naukowego Autorki wskazują na taką możliwość i potrzebę ich uwzględniania. Dla przykładu, zdaniem recenzenta możliwe byłoby takie naświetlenie w pracy „*Wielokulturowość w praktyce surdopedagogicznej w Polsce w latach 1918-1939*, (2003), czy także w wartościowej monografii *Lwowskie zakłady dla głuchych i niewidomych w latach 1830-1914*, (2003) oraz innych pozycji naukowo-pedagogicznych.

Nie ulega, wątpliwości, że niezmienną wartością naukowości Kandydatki pozostaje rdzeń faktograficzno-źródłowy, rzetelny, dokumentacyjny, zwłaszcza, gdy dotyczy to badanych zagadnień organizacji, metod, pracy, programów planów kształcenia, danych o nauczycielach i ich kwalifikacjach. Mniej zaś odnajdujemy treści o ich postawach, myśleniu nauczycielskim, ideach pedagogicznych. Ale kompensuje to Autorka sięgając do wspomnień, pamiętników nauczycieli i opiekunów dzieci, gdzie panowała atmosfera współpracy, koleżeństwa, dążenia do rozwoju osobistego w sensie uniwersalnym. W odniesieniu do tych wartości pedagogiki specjalnej Autorka publikowała kilkadziesiąt biogramów nauczycielskich, zgodnie z obowiązującą formułą tekstów raczej o charakterze encyklopedycznym.

W odniesieniu do drugiego zbioru wchodzącego w skład „osiągnięcia naukowego” pod nazwą *Szkolnictwo socjalne do roku 1939. Teoria i Praktyka* – to stanowi swoistą „wędrówkę” po bardzo wielu miejscach w różnym czasie historycznym. Ich problematyka jest wyrazem postawy badawczej Autorki i troski wobec wielorakich, często nierozpoznanych zagadnień. Odwoływano się do różnych form współpracy i pomocy wzajemnej, sposobów prowadzących do poprawy warunków funkcjonowania placówek rehabilitacyjnych, leczniczo-wychowawczych i wspomagających osoby w niepełnosprawności.

Jest w tym dużo realizmu i dobrych intencji, ale także różnorodnych trudności i ograniczeń, które budowały postawy wielu nauczycieli i wychowawców. Był to wspomniany wcześniej etos zaangażowania, służący także kompensacji „towarzysko-zawodowej”, samokształceniu, wymianie informacji na temat nowych teorii, dzieleniu się własnymi doświadczeniami i pomocami przydatnymi do zajęć praktycznych.

O tym pisze habilitantka, w sposób realistyczny i faktograficzny w recenzowanych czasopismach o znaczącej randze naukowej i wysokich kryteriach kwalifikowania do publikacji. Były to min. takie czasopisma, jak: *Biuletyn Historii Wychowania; Człowiek Niepełnosprawność, Społeczeństwo; Przegląd Historyczno-Oświatowy; Studia Pedagogiczne Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, Edukacja Dorosłych; Studia Edukacyjne*. Tam wносиła Autorka wyrównany poziom metodologiczny, źródłowość i komunikatywność treści.

Podobna opinia dotyczy większości artykułów i rozdziałów prac zbiorowych, czy także w zrealizowanych projektach badawczych przy aktywnym współuczestnictwie i autorstwie dr M. Pękowskiej, wspólnie z A. Meissner i R. Ślęczka). (por. program M N i S W. Narodowy Program Rozwoju Humanistyki w latach 2012-2018; Komisji Edukacji Narodowej model szkoły obywatela – koncepcje - doświadczenia i inspiracje, (Red. Naukowy, K. Bartnicka); T. 6, (Red. A. Meissner, R. Ślęczka, M. Pękowska), Warszawa 2018. Ponadto współautorstwo i współredakcja z profesorami; K. Poznański, A. Massalski, A. Meissner, I. Szybiak, W. Jamrożek, E. Kula, S. Walasek, E. J. Kryńska i inni).

4. Uzasadnienia, wnioski i konkluzja

Reasumując rozważania dotyczące dorobku naukowego dr M. Pękowskiej stwierdzam, że całokształt Jej twórczości naukowej, akademickiej i społecznej stanowi konieczną i w pełni uprawnioną podstawę dla sformułowania pozytywnej oceny. Jest znaczący w zakresie dokonań naukowych i aktywności na pozostałych polach zawodowych, jako rezultat samodzielnej aktywności badawczej oraz wielostronnej współpracy w różnorodnych przedsięwzięciach zbiorowych. Jej dokonania świadczą również o wieloletniej i różnorodnej aktywności akademickiej, naukowo-badawczej i dydaktycznej we własnej uczelni, w bliższym i dalszym otoczeniu społeczno-edukacyjnym, w kraju i za granicą. Ma na swoim koncie osiągnięcia redakcyjne, wydawnicze, w inicjowaniu i realizacji projektów badawczych, konferencji naukowych itd. Tworzą one reprezentatywną całość zainteresowań, myśli twórczej, badań naukowych na miarę uprawianej dziedziny nauk i awansu naukowego.

Tym samym Autorka ukazała wystarczające przesłanki do zdefiniowania zakresu, jakości naukowej i metodologicznej oraz predyspozycji intelektualno-osobowościowych do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie pedagogiki. Znaczna część dorobku dobrze harmonizuje z pokrewnymi obszarami wiedzy i nauki, poszerzając je równocześnie o pojęcia i aspekty wielokulturowości.

Podejmowana przez Autorkę problematyka ma charakter w wielu aspektach oryginalny, choć nie do końca udało się Jej rozwinąć istotę fenomenu wartości etyczno-pedagogicznych na pograniczach ludzi i kultur. Ale dobrze ukazuje, obok ówczesnych uwarunkowań ekonomicznych i egzystencjalnych, także humanistyczny odruch swoistego romantyzmu i wrażliwości na niepełnosprawność ludzką. Była też przejawem pragmatyzmu myślenia i działania społeczno-edukacyjnego. Autorka odnajdywała w swojej egzegezie możliwości i przykłady współorganizowania opieki nad niepełnosprawnymi, mimo istniejących barier współżycia Polaków i Żydów oraz innych nacji. Autorka dostrzega te

obiektywne procesy społeczne, które przyczyniały się do przełamania uprzedzeń etnicznych, budując podłoże dla kultury antropologicznej i pedagogiki specjalnej, pożądanej także współcześnie.

Interesującym wątkiem w całej twórczości Autorki była biografistyka nauczycielska, dotycząca nie tylko doby KEN, ale także miejsc i czasu rodzenia się międzykulturowego myślenia i działalności placówek szkolno-rewalidacyjnych na przełomie XIX i XX wieku na ziemiach polskich i nie tylko. Podejmując tą problematykę, wskazuje na uniwersalne i pożądane obecnie wartości, jako swego rodzaju dziedzictwo różnych grup etnicznych.

Dorobek naukowy i swój status badawczy budowała Autorka i nadal to czyni poprzez faktograficzny i problemowy opis realiów wielokulturowości, warunków socjalno-edukacyjnych, które rodziły motywacje i potrzeby przygotowania osób niepełnosprawnych do względnie samodzielnego życia. Cel ten osiągnęła Autorka poprzez prezentowanie form organizacji, metod pracy z osobami niepełnosprawnymi. Ale nade wszystko uczyniła to poprzez ukazywanie sylwetek ludzi poświęcających się tej ważnej idei społecznej, zasłużonym nauczycielom i wychowawcom, którzy odcisnęli swój ślad na drogach życia osób niepełnosprawnych.

Można, zatem uznać, że mamy tu do czynienia z imponującym osiągnięciem naukowo-badawczym, akademickim, pedagogicznym i dydaktycznym, w wymiarze społeczno-kulturowym i oświatowo-umysłowym. Został on zanalizowany i oceniony na miarę kompetencji recenzenta wraz z wnioskiem uzasadniającym i jednoznacznie pozytywną konkluzją Czując się zwolnionym od dalszych argumentacji i uzasadnień, odwołuję się do faktów materialnych i intelektualnych zawartych w treści przedłożenia Autorki.

Stanowią one znaczący wkład do rozwoju uprawianej przez Nią dyscypliny wiedzy, łącznie z innymi formami działalności i efektami pracy zawodowej; naukowej, akademickiej i społecznej. Dodam jeszcze, że przeprowadzona analiza form i treści *wniosku do postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika* - najwyraźniej przekonuje do opinii o różnorodności badań, publikacji, aktywności naukowych, badawczych redakcyjnych, konferencyjnych i realizacji projektów. Przy tym gotowość do współpracy naukowej i intelektualnego zaangażowania - pozwala sformułować jednoznacznie pozytywną ocenę.

W tym kontekście godna podkreślenia jest progresja rozwoju naukowego Habilitantki i Jej miejsce w uprawianej dziedzinie wiedzy. W znacznym stopniu dopełnia on istniejące luki w historiografii pedagogiki specjalnej i działalności różnorodnych form „lecniczo-wychowawczych”, rehabilitacyjnych, dla osób przewlekle chorych i dysfunkcjami rozwoju.

Dalsza działalność naukowo-badawcza Autorki może owocować podejmowaniem problematyki wypełniającej potrzeby edukacji antropologicznej i kulturowo-etycznej współczesnej doby.

Uprawnione staje się twierdzenie, zgodnie, z którym postawa Badaczki, Jej przymioty osobowościowe, dojrzałość intelektualna stwarza podstawy do poszerzania społecznych zadań pedagogiki specjalnej w kontekście potrzeb współczesnych i uniwersalnych. Wskazuje na to poziom egzegezy, trafny i wieloaspektowy sposób rozumienia przez Autorkę procesów dojrzewania idei edukacyjno-społecznych w dziedzinie pedagogiki specjalnej, jako dyscypliny naukowej i stosowanej. Dodajmy, że wieloletnie doświadczenia współpracy z polskimi i zagranicznymi naukowymi ośrodkami pedagogiki kompensacyjno-edukacyjnej i opiekuńczej – mogą znacznie wzbogacić perspektywę badań Habilitantki.

Możliwe, zatem staje się dopełnienie orientacji badawczej Habilitantki w stronę studiów jakościowych, reinterpretacyjnych, zarówno w perspektywie historycznej, jak i działań projekcyjnych wobec nasilających się zaburzeń rozwoju osobniczego młodzieży i przystosowań społecznych, w zasadzie o zasięgu pokoleniowo-cywilizacyjnym. Jej rozległe doświadczenie badawcze, kompetencje intelektualne i zrozumienie potrzeb rozwijania kultury pedagogicznej wobec dehumanizujących procesów współczesnego życia, może okazać się interesującą perspektywą badawczą.

W świetle powyższych opinii i uzasadnień dla sformułowania jednoznacznie pozytywnej oceny całokształtu osiągnięć naukowych, akademickich, zawodowych i społecznych dr Marzeny Pękowskiej - w pełni i bez zastrzeżeń popieram Jej starania o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika. Jednocześnie stwierdzam, że Kandydatka wypełnia wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. z 2023, poz. 742) i inne regulacje prawne i merytoryczne.

Krosno, 28 marzec 2024

Kazimierz Szmyd

